

Березовчук А.О.,
студентка 4 курсу спеціальності 291, ФНБПМВ
Науковий керівник: **Шевчук А.В.,** доктор історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир

ЕКОНОМІЧНА ЗБРОЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ТИСКУ У ХХІ СТОЛІТТІ

У ХХІ ст. економічна зброя перетворилася на один з ключових інструментів геополітичного протистояння, витісняючи традиційні методи силового впливу та стаючи основою нових форм міжнародної конкуренції. Країни та наддержавні об'єднання дедалі частіше віддають перевагу не військовому силовому компоненту, а економічним механізмам тиску – санкціям, заморожуванню активів, тарифним війнам, обмеженням технологій чи маніпуляціям із сировинними ресурсами. Це пов'язано з тим, що глобалізована економіка створила стійкі мережі залежностей, які роблять держави вразливими не лише до військових дій, а й до цілеспрямованих економічних атак.

Метою дослідження є аналіз особливостей економічної зброї у ХХІ ст., її основних форм, ефективності та впливу на міжнародні відносини.

Сучасний світ характеризується тісною інтегрованістю фінансових систем і глобальних ринків, і саме це перетворило економічні важелі на надзвичайно ефективний інструментарій впливу. Найпоширенішою формою економічної зброї залишаються санкції, причому їхній характер значно змінився порівняно з кінцем ХХ ст. Санкції – це колективні або індивідуальні примусові заходи, що застосовуються проти держави-порушниці з метою припинення порушення чи покарання за його здійснення. Санкції є своєрідним компромісом між дипломатичними методами розв'язання проблеми і певними засобами, що можуть включати силовий аспект [1].

Згідно зі Звітом Ради Безпеки ООН (2013 р.) «... застосування санкцій можна розділити на п'ять категорій: врегулювання конфліктів, нерозповсюдження, боротьба з тероризмом, демократизація та захист цивільного населення (включаючи права людини)» [4]. Сьогодні це не просто заборона торгівлі окремими товарами, а комплексні багаторівневі механізми, які охоплюють

банківську сферу, доступ до міжнародних фінансових платформ, інноваційних технологій, логістичних ланцюгів та інвестиційних потоків.

Одним із найбільш показових прикладів використання економічної зброї стало санкційне протистояння Заходу з Російською Федерацією після 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 р. У відповідь на неспровоковану та невиправдану збройну агресію Європейський Союз запровадив безпрецедентні санкції, спрямовані на зниження здатності Кремля фінансувати війну, завдання політичній еліті Росії відчутних економічних і політичних витрат та послаблення економічної бази держави [3]. Їх вплив не обмежується заборонаю торгівлі чи доступу до фінансів; вони торкнулися високотехнологічних секторів, зокрема авіаційної, нафтогазової та військової промисловості Росії [2]. Втрата можливості імпортувати критичні компоненти, наприклад мікрочипи, турбіни чи авіаційні деталі, суттєво послабила потенціал російської економіки та знизила її здатність підтримувати воєнні операції. Це свідчить про те, що у XXI ст. економічна зброя не лише карає за агресію, а й безпосередньо обмежує військові можливості держави.

Окремо варто відзначити роль енергетики у сучасному геополітичному протистоянні. Енергоресурси – газ, нафта, вугілля, електроенергія – стали елементами шантажу та інструментами контролю над регіонами. Найочевиднішим прикладом є використання Росією газу як геополітичної зброї. Протягом багатьох років європейські країни залежали від російського газу, що дозволяло Кремлю впливати на їхню політику, створювати тиск у критичні моменти, а інколи навіть прямо диктувати вигідні для себе рішення [2]. Проте енергетична криза 2022 р. стала не лише проявом російського шантажу, а й моментом переосмислення енергетичної безпеки у світі.

У XXI ст. зросло значення інформаційно-фінансової економічної зброї. До неї належать кібератаки на фінансову інфраструктуру, маніпуляції на валютних ринках, використання кредитної та боргової залежності для політичного впливу. Країни, які надають значні кредити іншим державам, можуть використовувати боргові важелі для зміни політичної поведінки отримувачів допомоги. Найчастіше така стратегія приписується Китаю в рамках ініціативи «Один пояс – один шлях»,

коли інфраструктурні кредити створювали залежність низки країн Африки, Південної Азії та Латинської Америки [2].

Водночас важливо зазначити, що ефективність економічної зброї значною мірою залежить від здатності міжнародної спільноти діяти узгоджено. У випадках, коли санкції чи обмеження вводять лише окремі держави, вони можуть бути частково або навіть повністю нейтралізовані шляхом переорієнтації торгівлі, створення тіньових логістичних мереж чи пошуку нових партнерів. Однак коли до тиску долучаються десятки країн, як це сталося після 2022 р., економічні наслідки для держави-агресора стають незрівнянно жорсткішими.

У підсумку, економічна зброя у XXI ст. стала повноцінною складовою сучасної геополітики, що дозволяє впливати на порушника норм міжнародного права та порядку, не використовуючи військові методи та «жорстку силу» [1]. Її ефективність базується на зростаючій взаємозалежності держав у глобальній економіці, а масштаби застосування охоплюють як санкційні режими, так і енергетичний, технологічний та фінансовий тиск. З огляду на стрімкий розвиток технологій, цифрової економіки та зміни у світових енергетичних балансах, можна з упевненістю стверджувати, що економічна зброя й надалі залишатиметься головним інструментом геополітичного тиску в XXI ст., формуючи новий характер глобальних конфліктів та моделей співпраці між державами.

Список використаних джерел

1. Матвійчук Н. В. Міжнародні санкції як інструмент зовнішньої політики. *Вісник Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія: Історія. Політологія*. 2022. Вип. 33-34. С. 71-79. URL: <https://cutt.ly/LtuXQO73> (дата звернення: 29.11.2025)
2. Міжнародні санкції як інструмент стримування. *Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень*. Київ, 2023. 17 листопада. URL: <https://cutt.ly/ktuXI3UN> (дата звернення: 29.11.2025).
3. EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine. *Європейська Комісія*. URL: <https://cutt.ly/0tuXAcrC> (дата звернення: 30.11.2025).